

Zbierka súdnych rozhodnutí

NÁVRHY GENERÁLNEJ ADVOKÁTKY
LAILA MEDINA
prednesené 23. marca 2023¹

Vec C-83/22

RTG
proti
Tuk Tuk Travel SL

[návrh na začatie prejudiciálneho konania, ktorý podal Juzgado de Primera Instancia n° 5 de Cartagena (Súd prvej inštancie č. 5 v Cartagene, Španielsko)]

„Návrh na začatie prejudiciálneho konania – Článok 267 ZFEÚ – Smernica (EÚ) 2015/2302 – Balík cestovných služieb a spojené cestovné služby – Článok 5 ods. 1 – Povinnosti týkajúce sa poskytovania predzmluvných informácií – Časti A a B prílohy I – Formulár štandardných informácií – Článok 12 ods. 2 – Ukončenie zmluvy o balíku cestovných služieb – Neodvratiteľné a mimoriadne okolnosti, ktoré významne ovplyvnia poskytovanie balíka služieb – COVID-19 – Právo na úplnú refundáciu všetkých súm zaplatených za balík služieb – Žiadosť cestujúceho o čiastočnú refundáciu – Vnútroštátny súd – Preskúmanie súdom *ex offo* – Zásady vnútroštátneho procesného práva“

1. K odvetviam, ktoré pandémie COVID-19 zasiahla najväznejšie a najbezprostrednejšie, patrilo odvetvie cestovania a cestovného ruchu.² Neistota spôsobená pandemiou a jej rýchle šírenie na rôznych kontinentoch viedli k tomu, že mnohí cestujúci ukončili svoje zmluvy o balíku cestovných služieb ešte predtým, ako vlády prijali núdzové opatrenia a hranice boli uzavreté. Tento kontext neistoty vyvolal pochybnosti v súvislosti s presným rozsahom práv a povinností strán zmluvy o balíku cestovných služieb, konkrétnejšie cestujúcim skomplikoval uplatnenie ich práva na ukončenie zmluvy bez zaplatenia stornovacieho poplatku podľa článku 12 ods. 2 smernice 2015/2302³.

2. V tomto kontexte sa v prejednávacom návrhu na začatie prejudiciálneho konania nastoľuje čisto procesnoprávna otázka. Týka sa právomoci súdov *ex offo* uznať práva, ktoré spotrebiteľom vyplývajú zo smernice 2015/2302, a konkrétnejšie právo cestujúceho ukončiť zmluvu o balíku cestovných služieb bez zaplatenia akéhokoľvek stornovacieho poplatku v prípade, že nastanú neodvratiteľné a mimoriadne okolnosti, za podmienok stanovených v článku 12 ods. 2 uvedenej

¹ Jazyk prednesu: angličtina.

² Pozri ďalej UNWTO: *Secretary-General's Policy Brief on Tourism and COVID-19* (k dispozícii na adrese <https://www.unwto.org/tourism-and-covid-19-unprecedented-economic-impacts>).

³ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) z 25. novembra 2015 o balíkoch cestovných služieb a spojených cestovných službách, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 a smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EÚ a ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/314/EHS (Ú. v. EÚ L 326, 2015, s. 1).

smernice. Okrem toho sa nastoľuje otázka, či by súd mal mať právomoc priznať spotrebiteľovi *ex offo* viac, než žiada, s cieľom zabezpečiť účinné uplatňovanie práv, ktoré tomuto spotrebiteľovi ako cestujúcemu vyplývajú z predmetnej smernice.

3. Existuje rozsiahla ustálená judikatúra, ktorá sa týka právomoci vnútroštátnych súdov určiť *ex offo*, či je zmluvná podmienka nekalá. Táto línia judikatúry, ktorá vychádza z úvah o ochrane slabšej zmluvnej strany, zahŕňa niektoré významné rozsudky v oblasti spotrebiteľského práva Únie,⁴ ako sú rozsudky vo veciach *Océano Grupo*⁵, *Cofidis*⁶ alebo *Aziz*⁷. Rozsudok vo veci *Océano Grupo* sa považuje za „významný nástroj na odstránenie nespravodlivosti a navrátenie sociálnej spravodlivosti do zmluvného práva“⁸, zatiaľ čo rozsudok vo veci *Cofidis* inšpiroval dokonca aj umenie.⁹ Po viac než dvoch desaťročiach vývoja a konsolidácie tejto línie judikatúry sa najnovšie rozsudky zameriavajú na objasnenie aspektov doktríny *ex offo* a dosahujú niekedy krehkú rovnováhu medzi účinnou ochranou spotrebiteľa a základnými zásadami procesného práva.¹⁰ Z tohto hľadiska zrejme doktrína *ex offo* dosahuje vo svojom vývoji fázu „zrelosti“ alebo – ako výstižne uvádza istý autor – „vek rozumu“¹¹. Prejednávaná vec je súčasťou tejto fázy.

⁴ Pozri TERRY, E., STRAETMANS, G., COLAERT, V. (eds.): *Landmark Cases of EU Consumer Law, In Honour of Jules Stuyck*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia, 2013.

⁵ Rozsudok z 27. júna 2000, *Océano Grupo Editorial a Salvat Editores* (C-240/98 až C-244/98, EU:C:2000:346, ďalej len „rozsudok vo veci *Océano Grupo*“).

⁶ Rozsudok z 21. novembra 2002, *Cofidis* (C-473/00, EU:C:2002:705).

⁷ Rozsudok zo 14. marca 2013, *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164). Pokiaľ ide o podrobnú analýzu tejto veci v kontexte konania o výkone rozhodnutia týkajúceho sa nehnuteľnosti zataženej hypotékou, pozri FERNÁNDEZ SEIJO, J. M.: *La Tutela de los consumidores en los procedimientos judiciales, Especial referencia a las ejecuciones hipotecarias*. Barcelona: Wolters Kluwer, 2013.

⁸ NICOLA, F., TICHADO, E.: *Océano Grupo: A Transatlantic Victory for the Consumer and a Missed Opportunity for European Law*. In: NICOLA, F., DAVIES, B. (eds.): *EU Law Stories, Contextual and Critical Histories of European Jurisprudence*. Cambridge University Press, 2017, s. 390.

⁹ Román Emmanuela Carrera s názvom *D'autres vies que la mienne* (Folio, 2010) sleduje osobný príbeh francúzskeho sudcu Etienna Rigala, ktorý podal návrh na začatie prejudiciálneho konania, v nadväznosti na ktorý bol vydaný rozsudok z 21. novembra 2002, *Cofidis* (C-473/00, EU:C:2002:705). Kniha zasa inšpirovala film *Toutes nos envies* (2010) (réžia Philippe Lioret) s Vincentom Lindonom v úlohe sudcu.

¹⁰ Pozri WERBROUCK, J., DAUW, E.: The national courts' obligation to gather and establish the necessary information for the application of consumer law – the endgame? In: *European Law Review*, roč. 46, č. 3, 2021, s. 331 a 337.

¹¹ POILLOT, E.: Cour de justice, 3e ch., 11 mars 2020, *Györgyné Lintner c/ UniCredit Bank Hungary Zrt.*, aff. C-511/17, ECLI:EU:C:2020:188. In: PICOD, F. (ed.): *Jurisprudence de la CJUE 2020: décisions et commentaires*. Bruylant, 2021, s. 966 (v pôvodnom francúzskom znení „*âge de raison*“).

Právny rámec

Právo Európskej únie

Smernica 2015/2302

4. Kapitola II smernice 2015/2302 má názov „Povinnosti týkajúce sa uvádzania informácií a obsah zmluvy o balíku cestovných služieb“. V rámci tejto kapitoly sa v článku 5 s názvom „Predzmluvné informácie“ stanovuje:

„1. Členské štáty zabezpečia, aby pred tým, ako sa cestujúci zaviaže zmluvou o balíku cestovných služieb alebo inou zodpovedajúcou ponukou, organizátor a v prípade predaja balíka služieb prostredníctvom predajcu aj predajca, poskytl cestujúcemu štandardné informácie prostredníctvom príslušného formulára uvedeného v prílohe I časti A alebo časti B, a prípadne vzhľadom na balík služieb tieto informácie:

a) hlavné znaky cestovných služieb:

...

g) informácie, že cestujúci môže zmluvu ukončiť kedykoľvek pred začiatkom poskytovania balíka služieb, a to za platbu primeraného stornovacieho poplatku alebo prípadne štandardných stornovacích poplatkov, ktoré požaduje organizátor v súlade s článkom 12 ods. 1;

...

3. Informácie uvedené v odsekoch 1 a 2 sa poskytujú jasným, zrozumiteľným a zreteľným spôsobom. Ak sa takéto informácie poskytujú písomne, musia byť čitateľné.“

5. Článok 12 ods. 1 a 2 smernice 2015/2302 stanovuje:

„1. Členské štáty zabezpečia, aby cestujúci mohol zmluvu o balíku cestovných služieb ukončiť kedykoľvek pred začiatkom poskytovania balíka služieb. Ak cestujúci ukončí zmluvu o balíku cestovných služieb podľa tohto odseku, môže sa od neho požadovať, aby organizátorovi zaplatil primeraný a odôvodnený stornovací poplatok. ...

2. Bez ohľadu na odsek 1 má cestujúci právo ukončiť zmluvu o balíku cestovných služieb pred začiatkom poskytovania balíka služieb bez zaplatenia akéhokoľvek stornovacieho poplatku v prípade, keď v mieste destinácie alebo v jeho bezprostrednej blízkosti nastanú neodvratiteľné a mimoriadne okolnosti, ktoré významne ovplyvnia poskytovanie balíka služieb alebo ktoré významne ovplyvnia prepravu cestujúcich do destinácie. V prípade ukončenia zmluvy o balíku cestovných služieb podľa tohto odseku má cestujúci nárok na úplnú refundáciu všetkých platieb za balík služieb, ale nemá nárok na dodatočnú náhradu.“

6. Článok 23 smernice 2015/2302 s názvom „Závazná povaha smernice“ v odsekoch 2 a 3 stanovuje:

„2. Cestujúci sa nemôžu vzdať práv, ktoré majú podľa vnútroštátnych opatrení transponujúcich túto smernicu.

3. Zmluvné dojednania alebo vyhlásenia cestujúceho, ktorými sa priamo alebo nepriamo vzdáva práv udelených cestujúcim podľa tejto smernice, ktorými tieto práva obmedzí alebo ktorými chce obísť uplatňovanie tejto smernice, nie sú pre cestujúceho záväzné.“

7. Článok 24 uvedenej smernice s názvom „Presadzovanie“ stanovuje:

„Členské štáty zabezpečia, aby existovali primerané a účinné prostriedky na zabezpečenie súladu s touto smernicou.“

8. Časť A prílohy I k smernici 2015/2302 s názvom „Formulár štandardných informácií pre zmluvy o balíku cestovných služieb v prípade, že existuje možnosť hypertextových odkazov“ v textovom rámečku stanovuje obsah tohto formulára a uvádza, že kliknutím na hypertextový odkaz sa cestujúcemu poskytnú tieto informácie:

„Hlavné práva podľa smernice (EÚ) 2015/2302

...

– Cestujúci môžu zmluvu ukončiť bez zaplata stornovacieho poplatku pred začiatkom poskytovania balíka služieb v prípade výnimočných okolností, napríklad ak existujú vážne bezpečnostné problémy v destinácii, ktoré pravdepodobne ovplyvnia balík služieb.

...“

9. Časť B prílohy I k smernici 2015/2302 s názvom „Formulár štandardných informácií pre zmluvy o balíku cestovných služieb v situáciách, ktoré nie sú upravené v časti A“ v textovom rámečku stanovuje obsah tohto formulára a potom uvádza rovnaké hlavné práva podľa uvedenej smernice ako tie, ktoré sa stanovujú v časti A prílohy I k danej smernici.

Španielske právo

Všeobecný zákon o ochrane spotrebiteľov a užívateľov

10. Články 5 a 12 smernice 2015/2302 sa do španielskeho práva preberajú článkami 153 a 160 Real Decreto Legislativo 1/2007 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (kráľovský legislatívny dekrét č. 1/2007, ktorým sa schvaľuje prepracované znenie všeobecného zákona o ochrane spotrebiteľov a užívateľov a ďalších doplňujúcich zákonov, ďalej len „všeobecný zákon o ochrane spotrebiteľov a užívateľov“) zo 16. novembra 2007 (BOE č. 287 z 30. novembra 2007, s. 49181).

Občiansky súdny poriadok

11. Článok 216 Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil (zákon č. 1/2000 o Občianskom súdnom poriadku) zo 7. januára 2000 (BOE č. 7 z 8. januára 2000, s. 575, ďalej len „LEC“) stanovuje:

„Občianske súdy rozhodujú v prejednávanych veciach na základe skutkových okolností, dôkazov a návrhov účastníkov konania, pokiaľ zákon v osobitných prípadoch nestanovuje inak.“

12. Podľa článku 218 ods. 1 LEC:

„Súdne rozhodnutia musia byť jasné, presné a v súlade s návrhmi a ostatnými uplatňovanými nárokmi účastníkov konania, ktoré boli v priebehu konania včas predložené. Obsahujú požadované vyhlásenia, zaväzujú alebo oslobodzujú žalovaného a rozhodujú o všetkých sporných bodoch, ktoré boli predmetom pojednávania.

Súd bez toho, aby sa odchyľil od predmetu sporu, uznajúc aj iné skutkové a právne okolnosti než tie, ktoré chceli uplatniť účastníci konania, rozhodne podľa právnych noriem uplatniteľných na prípad, aj keď ich účastníci konania nesprávne citovali alebo sa na ne nesprávne odvolávajú.“

13. Článok 412 ods. 1 LEC znie takto:

„Účastníci konania nemôžu neskôr zmeniť predmet konania, ktorý už bol predtým vymedzený v žalobe, vo vyjadrení k žalobe a prípadne vo vzájomnom návrhu.“

Skutkový stav, konanie a prejudiciálne otázky

14. Dňa 10. októbra 2019 si žalobca u žalovanej spoločnosti Tuk Tuk Travel SL objednal balík cestovných služieb pre dve osoby s odletom z Madridu (Španielsko) 8. marca 2020 a s návratom 24. marca 2020, pričom destináciou boli Vietnam a Kambodža.

15. V čase podpísania zmluvy žalobca zaplatil 2 402 eur, pričom celková cena balíka služieb bola 5 208 eur. Vo všeobecných zmluvných podmienkach sa nachádzala informácia o možnosti „zrušiť balík služieb pred začiatkom jeho poskytovania za stornovací poplatok“. Ich súčasťou neboli zmluvné ani predzmluvné informácie o možnosti zrušenia balíka služieb v prípade, keď v cestovnej destinácii alebo v jej bezprostrednej blízkosti nastanú neodvratiteľné a mimoriadne okolnosti, ktoré významne ovplyvnia poskytovanie balíka služieb.

16. Dňa 12. februára 2020 žalobca oznámil žalovanej, že sa rozhodol necestovať vzhľadom na šírenie ochorenia COVID-19 v Ázii, a požiadal o refundáciu súm, na ktoré mal nárok v dôsledku tohto rozhodnutia.

17. Žalovaná mu odpovedala 14. februára 2020, pričom ho informovala, že po odpočítaní nákladov na zrušenie mu vráti 81 eur. Žalobca namietal proti výpočtu nákladov na zrušenie. Žalovaná napokon žalobcovi oznámila, že mu vráti 302 eur.

18. Žalobca sa rozhodol podať žalobu na vnútroštátnom súde a v konaní vystupovať bez právneho zastúpenia, ako má nárok podľa vnútroštátneho procesného práva. Tvrdil, že balík služieb sa rozhodol zrušiť z dôvodu vyššej moci, konkrétne znepokojujúceho vývoja zdravotnej situácie v dôsledku ochorenia COVID-19. Domáhal sa ďalšej refundácie vo výške 1 500 eur, pričom súhlasil s tým, aby si cestovná kancelária ponechala 601 eur ako režijné poplatky.

19. Žalovaná uviedla, že v čase ukončenia zmluvy rozhodnutie žalobcu zrušiť balík služieb nebolo opodstatnené. Vo februári 2020 sa do krajín určenia bežne cestovalo. Žalobca teda podľa žalovanej nemal nárok ukončiť zmluvu s odvolaním sa na vyššiu moc. Žalovaná okrem toho uviedla, že žalobca súhlasil so všeobecnými zmluvnými podmienkami týkajúcimi sa režijných poplatkov

v prípade predčasného zrušenia balíka služieb (vo výške 15 % celkovej ceny balíka služieb) a stornovacie poplatky sú tie, ktoré uplatnil každý z jeho dodávateľov. Keďže si žalobca okrem toho neobjednal poistenie, prevzal riziká spojené so zrušením.

20. Keďže účastníci konania nepožiadali o ústne pojednávanie, konanie 22. júna 2021 vstúpilo do fázy porady. Vnútroštátny súd však 15. septembra 2021 vydal uznesenie (ďalej len „uznesenie z 15. septembra 2021“) a vyzval účastníkov konania, aby v lehote desiatich dní predložili pripomienky k týmto otázkam: po prvé k otázke, či by zdravotnú situáciu uvádzanú spotrebiteľom bolo možné považovať za mimoriadne a neodvratiteľné riziko v zmysle článku 160 ods. 2 všeobecného zákona o ochrane spotrebiteľov a užívateľov; po druhé k právnym dôsledkom toho, že organizátor cesty neinformoval spotrebiteľa o jeho práve ukončiť zmluvu bez zaplatenia stornovacieho poplatku, a presnejšie k otázke, či neexistencia (podľa názoru vnútroštátneho súdu) povinnosti poskytnúť tieto informácie podľa smernice 2015/2302 je v rozpore s článkom 169 ods. 1 a článkom 169 ods. 2 písm. a) ZFEÚ; po tretie k otázke, či súd môže spotrebiteľa *ex officio* informovať o rozsahu jeho práv, keď sa na základe žalobného návrhu zdá, že ich nepozná, a po štvrté k otázke, či si ochrana spotrebiteľa vyžaduje, aby súd uložil žalovanej povinnosť poskytnúť spotrebiteľovi úplnú refundáciu bez ohľadu na dispozičnú zásadu a na zásadu *ne ultra petita* v situácii, keď spotrebiteľ nebol informovaný o rozsahu svojich práv. Vnútroštátny súd napokon požiadaval účastníkov konania, aby predložili argumenty k potrebe podať návrh na začatie prejudiciálneho konania.

21. Žalobca pripomienky nepredložil. Žalovaná potvrdila svoje stanovisko, že neodvratiteľné a mimoriadne okolnosti, ktoré by odôvodňovali ukončenie zmluvy, neexistovali. Pokiaľ ide o ostatné otázky, domnievala sa, že nie je potrebné podať návrh na začatie prejudiciálneho konania, keďže žalobca k otázkam, ktoré položil vnútroštátny súd v uznesení z 15. septembra 2021, nepredložil žiadne pripomienky.

22. Vnútroštátny súd má v prvom rade pochybnosti v súvislosti s platnosťou článku 5 smernice 2015/2302. Predovšetkým tvrdí, že smernica ani španielska právna úprava, ktorou sa daná smernica preberá, medzi povinnými informáciami, ktoré majú organizátori poskytnúť cestujúcim, neuvádzajú právo ukončiť zmluvu o balíku cestovných služieb v prípade neodvratiteľných a mimoriadnych okolností bez zaplatenia stornovacieho poplatku. V dôsledku neexistencie takejto požiadavky žalobca nevedel o svojom práve na úplnú refundáciu zaplatených súm. Na základe týchto úvah vnútroštátny súd kladie otázku, či sú minimálne informácie, ktoré sa poskytli žalobcovi podľa smernice 2015/2302, nedostatočné z hľadiska článku 169 ZFEÚ v spojení s článkom 114 ZFEÚ.

23. Po druhé vnútroštátny súd kladie otázku, či je podľa práva Únie možné priznať v rozsudku *ex officio* nárok na refundáciu všetkých súm, ktoré spotrebiteľ zaplatil, nad rámec žalobného návrhu. Vnútroštátny súd vysvetľuje, že takéto priznanie *ex officio* by bolo v rozpore so základnou zásadou španielskeho procesného práva, ktorou je zásada koherentnosti (článok 218 ods. 1 LEC).

24. Za týchto okolností Juzgado de Primera Instancia nº 5 de Cartagena (Súd prvej inštancie č. 5 v Cartagene, Španielsko) rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru tieto prejudiciálne otázky:

„1. Majú sa článok 169 ods. 1, článok 169 ods. 2 písm. a) a článok 114 ods. 3 ZFEÚ vykladať v tom zmysle, že im odporuje článok 5 [smernice 2015/2302], keďže v tomto článku sa medzi informáciami, ktoré sa musia poskytnúť cestujúcemu pred uzavretím zmluvy, nenachádza právo, ktoré mu priznáva článok 12 tejto smernice, ukončiť zmluvu pred začiatkom

poskytovania balíka služieb a získať úplnú refundáciu súm, ktoré zaplatil, ak nastanú neodvratiteľné a mimoriadne okolnosti, ktoré významne ovplyvnia poskytovanie balíka služieb?

2. Odporuje článkom 114 a 169 ZFEÚ, ako aj článku 15 smernice 2015/2302 uplatňovanie dispozičnej zásady a zásady koherentnosti, ktoré sú stanovené v článku 216 a v článku 218 ods. 1 [LEC], ak tieto procesné zásady môžu brániť úplnej ochrane spotrebiteľa, ktorý je žalobcom?“

25. Písomné pripomienky predložili česká, španielska a fínska vláda, Rada Európskej únie, Európsky parlament a Európska komisia. Na pojednávaní, ktoré sa konalo 12. januára 2022, mali zastúpenie španielska a fínska vláda, Parlament a Komisia.

Posúdenie

Úvodné pripomienky

26. Česká vláda ako úvodnú pripomienku uvádza, že návrh na začatie prejudiciálneho konania nepriamo vychádza z predpokladu, že za okolností tejto konkrétnej veci mal žalobca nárok na ukončenie zmluvy z dôvodu neodvratiteľných a mimoriadnych okolností, ktoré nastali v cestovnej destinácii, podľa článku 12 ods. 2 smernice 2015/2302. Podľa českej vlády je však tento predpoklad chybný. Podľa jej názoru sa existencia neodvratiteľných a mimoriadnych okolností musí posudzovať v čase zrušenia balíka služieb. Iba samotné riziko, že takéto okolnosti by v budúcnosti mohli nastať, nemôže zakladať právo cestujúceho zrušiť balík služieb.

27. Otázky položené vnútroštátnym súdom sa však netýkajú toho, či za okolností, ktoré nastali v tejto konkrétnej veci, žiadateľ mal právo ukončiť zmluvu bez zaplatenia akéhokoľvek stornovacieho poplatku v súlade s článkom 12 ods. 2 smernice 2015/2302. Táto záležitosť sa preto v kontexte prejednávanej veci preskúmavať nebude. Súdny dvor sa musí vyjadriť vzhľadom na skutkové a právne zistenia, ktoré sú uvedené v rozhodnutí vnútroštátneho súdu.¹²

Prvá otázka

28. Vnútroštátny súd sa svojou prvou otázkou v podstate pýta na platnosť článku 5 smernice 2015/2302 so zreteľom na článok 169 ods. 1 a článok 169 ods. 2 písm. a) ZFEÚ v spojení s článkom 114 ods. 3 ZFEÚ. Na základe návrhu na začatie prejudiciálneho konania sa zdá, že pochybnosti vnútroštátneho súdu spojené s platnosťou daného ustanovenia vyplývajú z predpokladu, že v tomto ustanovení sa medzi predzmluvnými informáciami, ktoré sa musia poskytnúť cestujúcim, neuvádza právo stanovené v článku 12 ods. 2 danej smernice.

29. V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že ako uviedli česká a fínska vláda, ako aj Rada, Parlament a Komisia vo svojich písomných pripomienkach, tento predpoklad, z ktorého vychádzajú pochybnosti vnútroštátneho súdu spojené s platnosťou článku 5 smernice 2015/2302, je chybný.

¹² Pozri v tomto zmysle rozsudok z 5. marca 2015, Statoil Fuel & Retail (C-553/13, EU:C:2015:149, bod 33).

30. Článok 5 smernice 2015/2302, ktorý upravuje povinnosť poskytovať predzmluvné informácie, totiž treba vykladať so zreteľom na obsah formulára štandardných informácií, ktorý sa stanovuje v častiach A a B prílohy I. Konkrétnejšie by mal organizátor podľa článku 5 ods. 1 prvej vety smernice 2015/2302 poskytnúť cestujúcemu štandardné informácie prostredníctvom príslušného formulára uvedeného v časti A alebo časti B prílohy I a prípadne vzhľadom na balík služieb informácie stanovené v tomto ustanovení.

31. Formulár štandardných informácií stanovený v častiach A a B prílohy I k smernici 2015/2302 uvádza hlavné práva, o ktorých majú byť cestujúci informovaní. Tieto práva podľa siedmej zarážky v častiach A aj B uvedenej prílohy zahŕňajú právo cestujúcich „zmluvu ukončiť bez zaplatenia stornovacieho poplatku pred začiatkom poskytovania balíka služieb v prípade výnimočných okolností, napríklad ak existujú vážne bezpečnostné problémy v destinácii, ktoré pravdepodobne ovplyvnia balík služieb“. Hoci sa konkrétne ustanovenie smernice 2015/2302, ktoré toto právo priznáva, teda článok 12 ods. 2, v znení formulára štandardných informácií výslovne neuvádza, je zrejmé, že obsah tohto práva sa v danom formulári uviesť musí.

32. Komisia okrem toho poukázala na skutočnosť, že článok 5 ods. 1 smernice 2015/2302 aj príloha I k tejto smernici boli do španielskeho práva a konkrétnejšie do všeobecného zákona o ochrane spotrebiteľov a užívateľov prebraté správne.

33. Z uvedených úvah vyplýva, že právo, ktoré cestujúcim priznáva článok 12 ods. 2 smernice 2015/2302, ukončiť zmluvu pred začiatkom poskytovania balíka služieb a získať úplnú refundáciu súm, ktoré zaplatili, ak nastanú neodvratiteľné a mimoriadne okolnosti, ktoré významne ovplyvnia poskytovanie balíka služieb, sa nachádza v článku 5 tejto smernice medzi predzmluvnými informáciami, ktoré sa musia poskytnúť cestujúcim. Opačný predpoklad, ktorý je základom pochybností vnútroštátneho súdu spojených s platnosťou článku 5 smernice 2015/2302, je teda v skutočnosti nesprávny.

34. Vzhľadom na to z preskúmania prvej otázky nevyplývala žiadna skutočnosť, ktorá by mohla ovplyvniť platnosť článku 5 smernice 2015/2302.

Druhá otázka

35. Na úvod podotýkam, že treba pamätať na to, že v rámci postupu spolupráce medzi vnútroštátnymi súdmi a Súdny dvorom zavedeného článkom 267 ZFEÚ prislúcha Súdnemu dvoru poskytnúť vnútroštátnemu súdu užitočnú odpoveď, ktorá mu umožní rozhodnúť prejednávaný spor, a z tohto hľadiska je oprávnený preformulovať otázky. Súdny dvor môže na účely poskytnutia takejto užitočnej odpovede vziať do úvahy aj predpisy práva Únie, na ktoré vnútroštátny súd v znení svojej otázky neodkazoval.¹³

36. Na základe tejto judikatúry treba poznamenať, že ako v podstate upozornili španielska a fínska vláda a Komisia vo svojich písomných pripomienkach, z kontextu druhej otázky je zrejmé, že vnútroštátny súd žiada o výklad článku 12 ods. 2 smernice 2015/2302 a odkaz na článok 15 predmetnej smernice v tejto otázke možno pripísať typografickej chybe.

¹³ Rozsudok z 9. septembra 2021, LatRailNet a Latvijas dzelzceļš (C-144/20, EU:C:2021:717, bod 29 a citovaná judikatúra).

37. Vzhľadom na uvedené úvahy je potrebné preformulovať druhú prejudiciálnu otázku v tom zmysle, že vnútroštátny súd sa ňou v podstate pýta, či sa má článok 12 ods. 2 smernice 2015/2302 so zreteľom na články 114 a 169 ZFEÚ vykladať tak, že bráni uplatňovaniu zásad vnútroštátneho súdneho konania, podľa ktorých vnútroštátny súd prejednávajúci spor nemôže spotrebiteľovi *ex offo* priznať refundáciu v plnej výške, na ktorú má nárok, ak spotrebiteľ požaduje nižšiu sumu.

38. S cieľom odpovedať na túto otázku je potrebné uviesť niekoľko pripomienok k jej rozsahu. Ako už bolo uvedené,¹⁴ vnútroštátny súd uznesením z 15. septembra 2021 vyzval účastníkov konania, aby predložili pripomienky k určitým otázkam. Patrila k nim aj otázka, či súd má na jednej strane právomoc informovať spotrebiteľa *ex offo* o rozsahu jeho práv a na druhej strane právomoc priznať spotrebiteľovi sumu nad rámec žalobného návrhu. Spotrebiteľ k týmto otázkam nepredložil žiadne pripomienky. Španielska vláda na pojednávaní tvrdila, že podľa jej chápania daného uznesenia vnútroštátny súd spotrebiteľa o jeho právach informoval. Spotrebiteľ však zostal pasívny. Zastávam názor, že z uznesenia z 15. septembra 2021, ktoré predložil vnútroštátny súd, a zo spisu, ktorý má Súdny dvor k dispozícii, nemožno vyvodzovať, že vnútroštátny súd spotrebiteľa o jeho právach skutočne informoval.

39. So zreteľom na tieto úvahy je štruktúra mojej analýzy takáto. Po prvé na úvod uvediem najdôležitejšie prvky povinnosti vnútroštátnych súdov *ex offo* uplatňovať ustanovenia právnych predpisov Únie v oblasti ochrany spotrebiteľa. Po druhé budem analyzovať otázku, či má vnútroštátny súd povinnosť *ex offo* uplatňovať článok 12 ods. 2 smernice 2015/2302. Napokon budem analyzovať otázku, či by vnútroštátny súd mal mať právomoc priznať sumu vyššiu ako tá, ktorej sa spotrebiteľ domáha vo svojej žalobe.

a) Povinnosť vnútroštátnych súdov ex offo uplatňovať ustanovenia práva Únie v oblasti ochrany spotrebiteľa

40. Súdny dvor už pri viacerých príležitostiach vymedzil spôsob, akým majú vnútroštátne súdy zabezpečiť ochranu práv, ktoré spotrebiteľom vyplývajú zo spotrebiteľských právnych predpisov Únie, ako aj vplyv týchto právnych predpisov na právomoc súdov uplatňovať ustanovenia spotrebiteľského práva Únie *ex offo*.

41. Najdôležitejšia línia tejto judikatúry sa týka smernice 93/13.¹⁵ Vnútroštátny súd má *ex offo* posúdiť nekalú povahu zmluvnej podmienky patriacej do pôsobnosti smernice 93/13 a tým odstrániť nerovnováhu medzi spotrebiteľom a predajcom alebo dodávateľom, hneď ako je oboznámený s právnymi a so skutkovými okolnosťami potrebnými na tento účel.¹⁶

42. Zásada kontroly nekalých zmluvných podmienok *ex offo* sa zakladá na kombinácii prvkov, ktoré v podstate vyplývajú zo systému ochrany zavedeného smernicou 93/13, z kogentnej povahy dotknutých ustanovení, z povahy a významu verejného záujmu, ktorým je ochrana spotrebiteľov, a z úvah o účinnosti.

43. Konkrétnejšie Súdny dvor vo svojej judikatúre zdôraznil povahu a význam verejného záujmu, ktorým je ochrana spotrebiteľov, ktorí sa voči predajcom alebo dodávateľom nachádzajú v znevýhodnenom postavení, pokiaľ ide o vyjednávaciu silu, ako aj o úroveň

¹⁴ Bod 20 vyššie.

¹⁵ Smernica Rady z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách (Ú. v. ES L 95, 1993, s. 29; Mím. vyd. 15/002, s. 288). Pokiaľ ide o systematické informácie o tejto línii judikatúry, pozri oznámenie Komisie – Usmernenie k výkladu a uplatňovaniu smernice Rady 93/13/EHS o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách (Ú. v. EÚ C 323, 2019, s. 4), oddiel 5.

¹⁶ Rozsudok zo 17. mája 2022, Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, bod 37 a citovaná judikatúra).

informovanosti.¹⁷ Takisto vyzdvihol, že článok 6 ods. 1 smernice 93/13 je kogentné ustanovenie smerujúce k nahradeniu formálnej rovnováhy, ktorú zmluva nastoľuje medzi právami a povinnosťami zmluvných strán, skutočnou rovnováhou, ktorá medzi nimi môže znovu zaviesť rovnosť.¹⁸ Toto ustanovenie sa považuje za ustanovenie rovnocenné s vnútroštátnymi pravidlami, ktoré majú v rámci vnútroštátneho právneho poriadku právnu silu noriem verejného poriadku.¹⁹

44. Okrem toho smernica 93/13, ako vyplýva z jej článku 7 ods. 1 v spojení s jej dvadsiatym štvrtým odôvodnením, ukladá členským štátom povinnosť stanoviť primerané a účinné prostriedky, ktoré by zabránili ďalšiemu uplatňovaniu nekalých podmienok v zmluvách uzatváraných so spotrebiteľmi zo strany predajcov alebo dodávateľov.²⁰

45. Úvahy odôvodňujúce pozitívny zásah vnútroštátneho súdu v záujme odstránenia nerovnováhy medzi spotrebiteľom a obchodníkom sa neobmedzujú na smernicu 93/13. Súdny dvor požadoval na základe zásady efektivity a napriek opačným pravidlám vnútroštátneho práva, aby vnútroštátne súdy uplatnili *ex offico* určité ustanovenia uvedené v smerniciach Únie v oblasti ochrany spotrebiteľov. Táto požiadavka je odôvodnená úvahou, že systém ochrany zavedený týmito smernicami vychádza z myšlienky, že spotrebiteľ sa v porovnaní s predajcom alebo dodávateľom nachádza v znevýhodnenom postavení, pokiaľ ide o vyjednávaciu silu, ako aj o úroveň informovanosti, a že existuje nezanedbateľné nebezpečenstvo, že najmä z dôvodu svojej nevedomosti spotrebiteľ nepoukáže na právny predpis, ktorý ho má chrániť.²¹

46. Súdny dvor mal predovšetkým príležitosť rozhodnúť o uplatňovaní *ex offico* súdmi v prípade niektorých ustanovení smernice 1999/44/ES²² (rozsudky vo veciach Duarte Hueros²³ a Faber²⁴) a smernice 87/102/EHS²⁵ (rozsudok vo veci Rampion a Godard²⁶). Súdny dvor okrem toho pri mnohých príležitostiach pripomenul povinnosť vnútroštátnych súdov *ex offico* preskúmať

¹⁷ Rozsudok zo 4. júna 2020, Kancelaria Medius (C-495/19, EU:C:2020:431, bod 30 a citovaná judikatúra). Pozri návrhy, ktoré predniesol generálny advokát Saggio v spojených veciach Océano Grupo Editorial a Salvat Editores (C-240/98 až C-244/98, EU:C:1999:620, bod 26) a v ktorých tento generálny advokát podotýka, že smernica 93/13 chráni záujmy, ktoré sú súčasťou „hospodárskeho verejného poriadku“, takže „presahujú rámec špecifických záujmov dotknutých zmluvných strán“. Ako sa uvádza v literatúre, značná nerovnováha zmluvného vzťahu, ktorá je výsledkom uplatnenia nekalých zmluvných podmienok, sa nedotýka len súkromnej sféry spotrebiteľa, ale „narúša... právny a hospodársky poriadok ako celok“; pozri PODIMATA, E.: Standard Contract Terms and Rules on Procedure. In: *Essays in Honour of Konstantinos D. Kerameus*. Athens, Bruxelles: Ant. N. Sakkoulas; Bruylant, 2009, s. 1079 – 1093.

¹⁸ Rozsudok zo 17. mája 2022, Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, bod 36 a citovaná judikatúra).

¹⁹ Rozsudok zo 17. mája 2022, Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, bod 24). Pozri FEKETE, B., MANCALEONI, A. M.: Application of Primary and Secondary EU Law on the National Courts' Own Motion. In: HARTKAMP, A., SIEBURGH, C., DEVROE, W. (eds.): *Cases, Materials and Text on European Law and Private Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2017, s. 440, kde sa zdôrazňuje, že „otázka *statusu* noriem týkajúcich sa spotrebiteľských zmlúv – či už ide len o kogentné normy, alebo normy verejného poriadku – je významná predovšetkým v holandskom práve, ktoré tradične umožňuje uplatňovanie *ex offico* iba v prípade noriem verejného poriadku, nie kogentných noriem (bez ohľadu na to, či majú ‚len‘ ochranný účel alebo nie)“.

²⁰ Rozsudok zo 17. mája 2022, Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, bod 36 a citovaná judikatúra).

²¹ Rozsudok zo 4. júna 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, bod 42 a citovaná judikatúra).

²² Smernica Európskeho parlamentu a Rady z 25. mája 1999 o určitých aspektoch predaja spotrebného tovaru a záruk na spotrebný tovar (Ú. v. ES L 171, 1999, s. 12; Mim. vyd. 15/004, s. 223).

²³ Rozsudok z 3. októbra 2013, Duarte Hueros (C-32/12, EU:C:2013:637, bod 39).

²⁴ Rozsudok zo 4. júna 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, bod 56).

²⁵ Smernica Rady z 22. decembra 1986 o aproximácii zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení členských štátov, ktoré sa týkajú spotrebiteľského úveru (Ú. v. ES L 42, 1987, s. 48; Mim. vyd. 15/001, s. 326).

²⁶ Rozsudok zo 4. októbra 2007, Rampion a Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, bod 65).

porušenie niektorých ustanovení právnych predpisov Únie v oblasti ochrany spotrebiteľa, najmä pokiaľ ide o smernicu 85/577/EHS²⁷ (rozsudok vo veci *Martín Martín*²⁸) a smernicu 2008/48/ES²⁹ (rozsudky vo veciach *Radlinger a Radlingerová*³⁰ a *OPR-Finance*³¹).

47. Pokiaľ ide o plnenie tejto povinnosti pozitívneho zásahu zo strany súdov, je podmienené dostupnosťou všetkých informácií o právnych a skutkových okolnostiach potrebných na tento účel.³²

48. Pokiaľ navyše vnútroštátny súd *ex offico* konštatuje porušenie určitých povinností stanovených v právnych predpisoch Únie v oblasti ochrany spotrebiteľa, musí bez toho, aby čakal, že spotrebiteľ podá návrh v tomto smere, vyvodiť všetky dôsledky, ktoré z toho vyplývajú podľa vnútroštátneho práva, pod podmienkou, že sa dodrží zásada kontradiktórnosti a že sankcie, ktoré toto právo stanovuje, sú účinné, primerané a odrádzajúce.³³

49. Uplatňovanie spotrebiteľského práva Únie vnútroštátnymi súdmi *ex offico* môže mať dôsledky pre vnútroštátne procesné právo. Na základe zásady vnútroštátnej procesnej autonómie pri neexistencii právnej úpravy Únie patria procesné postupy určené na zabezpečenie ochrany práv, ktoré osobám podliehajúcim súdnej právomoci vyplývajú z práva Únie, do vnútroštátneho právneho poriadku členských štátov za podmienky dodržania zásad ekvivalencie a efektivity.³⁴ Pokiaľ však ide o zásadu efektivity, Súdny dvor rozhodol, že potreba dodržiavať túto zásadu nemôže zísť až tak ďaleko, že v plnej miere nahradí úplnú nečinnosť dotknutého spotrebiteľa.³⁵

50. Povinnosť členských štátov zabezpečiť účinnosť práv, ktoré osobám podliehajúcim súdnej právomoci vyplývajú z práva Únie v oblasti ochrany spotrebiteľa, okrem toho zahŕňa požiadavku účinnej súdnej ochrany zakotvenú v článku 47 Charty základných práv Európskej únie, ktorá sa okrem iného vzťahuje na vymedzenie procesných postupov týkajúcich sa žalôb založených na takýchto právach.³⁶

51. Na základe všetkých uvedených úvah sa zdá, že požiadavka pozitívneho zásahu vnútroštátnych súdov v rámci spotrebiteľských sporov sa vyvinula, ako výstižne uvádza odborná literatúra, na „skutočný európsky režim uplatňovania *ex offico*“³⁷, ktorým sa do spotrebiteľského práva Únie zavádza „komplexný a všestranný procesný prostriedok nápravy“³⁸.

²⁷ Smernica Rady z 20. decembra 1985 na ochranu spotrebiteľa pri zmluvách uzatváraných mimo prevádzkových priestorov (Ú. v. ES L 372, 1985, s. 31; Mim. vyd. 15/001, s. 262).

²⁸ Rozsudok zo 17. decembra 2009, *Martín Martín* (C-227/08, EU:C:2009:792, bod 29).

²⁹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady z 23. apríla 2008 o zmluvách o spotrebiteľskom úvere a o zrušení smernice Rady 87/102/EHS (Ú. v. EÚ L 133, 2008, s. 66).

³⁰ Rozsudok z 21. apríla 2016, *Radlinger a Radlingerová* (C-377/14, EU:C:2016:283, bod 67).

³¹ Rozsudok z 5. marca 2020, *OPR-Finance* (C-679/18, EU:C:2020:167, bod 23).

³² Pozri v tomto zmysle rozsudok z 5. marca 2020, *OPR-Finance* (C-679/18, EU:C:2020:167, bod 23 a citovaná judikatúra). Pokiaľ ide o okolnosti, za ktorých vnútroštátny súd môže byť povinný *ex offico* prijať opatrenia na vykonanie dokazovania s cieľom doplniť spis, pozri rozsudok z 11. marca 2020, *Lintner* (C-511/17, EU:C:2020:188, body 35 až 38).

³³ Pozri v tomto zmysle rozsudok z 5. marca 2020, *OPR-Finance* (C-679/18, EU:C:2020:167, bod 24 a citovaná judikatúra).

³⁴ Pozri podrobne rozsudok zo 17. mája 2022, *Unicaja Banco* (C-869/19, EU:C:2022:397, bod 22 a citovaná judikatúra).

³⁵ Pozri v tomto zmysle rozsudok zo 17. mája 2022, *Unicaja Banco* (C-869/19, EU:C:2022:397, bod 28 a citovaná judikatúra).

³⁶ Pozri rozsudok zo 17. mája 2022, *Unicaja Banco* (C-869/19, EU:C:2022:397, bod 29 a citovaná judikatúra).

³⁷ POILLOT, E.: *L'encadrement procédural de l'action des consommateurs*. In: SAUPHANOR-BROUILLAUD, N. et al.: *Les contrats de consommation. Règles communes*. Paris: L.G.D.J., 2013, s. 971 (v pôvodnom francúzskom znení „un véritable régime européen du relevé d'office“).

³⁸ MICKLITZ, H.: Theme VIII. Unfair Contract Terms – Public Interest Litigation Before European Courts. In: TERRY, E., STRAETMANS, G., COLAERT, V. (eds.): c. d., s. 641.

b) Právomoc súdov konať *ex off*o v kontexte smernice 2015/2302

52. Komplexnosť doktríny *ex off*o ma vedie k názoru, že dôvody, na ktorých sa zakladá povinnosť vnútroštátnych súdov uplatňovať právo Únie na ochranu spotrebiteľa *ex off*o, rovnako platia aj vo vzťahu k smernici 2015/2302. Ako Komisia podotkla na pojednávaní, odlišný výklad by viedol ku vzniku nejednotnosti v rámci ochrany spotrebiteľa.

53. Všetky dotknuté strany, ktoré sa zúčastnili na pojednávaní, uznali, že vnútroštátne súdy sú povinné uplatňovať článok 12 ods. 2 smernice 2015/2302 *ex off*o a uznať právo spotrebiteľa na ukončenie zmluvy bez zaplata stornovacieho poplatku, ak majú k dispozícii informácie o právnych a skutkových okolnostiach potrebné na tento účel. V tejto súvislosti treba konštatovať, že v zásade prislúcha vnútroštátnemu súdu, aby na účely identifikovania právnych predpisov uplatniteľných na spor, ktorý je mu predložený, právne kvalifikoval skutočnosti a akty uvádzané účastníkmi konania na podporu ich tvrdení.³⁹ V konaní vo veci samej by teda prináležalo vnútroštátnemu súdu, aby preskúmal, či okolnosti uvádzané žalobcom ako základ jeho žalobného návrhu môžu predstavovať „neodvratiteľné a mimoriadne okolnosti“, ktoré zakladajú právo stanovené v článku 12 ods. 2 smernice 2015/2302.

54. Časti A a B prílohy I k uvedenej smernici okrem toho právo cestujúceho ukončiť zmluvu kedykoľvek pred začiatkom poskytovania balíka služieb bez zaplata stornovacieho poplatku zaraďujú medzi „hlavné práva“. Vzhľadom na svoj význam je toto právo súčasťou predzmluvných informácií, ktoré organizátor musí poskytnúť cestujúcemu podľa článku 5 ods. 1 smernice 2015/2302.⁴⁰ Z odôvodnenia 26 smernice 2015/2302 vyplýva, že tieto predzmluvné informácie sú „kľúčové informácie“, ktoré by mali byť „záväzné“. Právo ukončiť zmluvu bez zaplata stornovacieho poplatku v prípade neodvratiteľných a mimoriadnych okolností má teda v systéme smernice 2015/2302 významné miesto. Takisto prispieva k dosiahnutiu cieľa tejto smernice, ktorý podľa článku 1 uvedenej smernice vykladaného so zreteľom na odôvodnenia 3⁴¹ a 5 spočíva v dosiahnutí vysokej a čo najjednoduchšej úrovne ochrany spotrebiteľa, pokiaľ ide o zmluvy medzi cestujúcimi a obchodníkmi o balíkoch cestovných služieb.

55. Tento cieľ by nebolo možné dosiahnuť účinným spôsobom, ak by mal spotrebiteľ povinnosť sám uplatniť práva, ktoré má voči organizátorovi, a to najmä z dôvodu nezanedbateľného nebezpečenstva, že spotrebiteľ o svojich právach nevie alebo má ťažkosti s ich uplatnením.⁴² Z judikatúry Súdneho dvora je totiž zrejmé, že v konaniach týkajúcich sa spotrebiteľského práva existuje nezanedbateľné nebezpečenstvo, že sa spotrebiteľ najmä z dôvodu *nevedomosti* nebude dovoliavať právnej normy určenej na jeho ochranu.⁴³ Toto nebezpečenstvo je ešte väčšie v situáciách, ako je tá vo veci samej, keď sa spotrebiteľ zastupuje sám.

56. Okrem toho z článku 23 smernice 2015/2302 vykladaného so zreteľom na jej odôvodnenie 46 vyplýva, že práva cestujúcich stanovené v predmetnej smernici sú *záväzné*. V tejto súvislosti je dôležité pripomenúť, že Súdny dvor vo svojej judikatúre zo záväznej povahy ustanovení spotrebiteľských smerníc Únie vyvodil požiadavku ich uplatňovania *ex off*o zo strany súdov.

³⁹ Rozsudok zo 4. júna 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, bod 38).

⁴⁰ Podrobnosti pozri v mojej odpovedi na prvú otázku.

⁴¹ V uvedenom odôvodnení sa uvádzajú ustanovenia ZFEÚ, ktorých sa týka druhá otázka, konkrétne článok 169 ods. 1 a článok 169 ods. 2 písm. a) ZFEÚ, pričom z nich vyplýva, že Európska únia má prispievať k dosiahnutiu vysokej úrovne ochrany spotrebiteľa prostredníctvom opatrení prijímaných podľa článku 114 ZFEÚ.

⁴² Pozri v tomto zmysle rozsudok zo 4. októbra 2007, Rampion a Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, bod 65).

⁴³ Rozsudok z 5. marca 2020, OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, bod 22 a citovaná judikatúra).

Uvedené sa konštatovalo v súvislosti s článkom 6 ods. 1 smernice 93/13,⁴⁴ ale aj v súvislosti s inými ustanoveniami práva Únie na ochranu spotrebiteľa. Súdny dvor v rozsudku vo veci Faber⁴⁵ zdôraznil, že pravidlo rozdelenia dôkazného bremena, ktoré stanovuje článok 5 ods. 3 smernice 1999/44, má podľa článku 7 tejto smernice záväznú povahu tak pre zmluvné strany, ktoré sa od neho nemôžu dohodou odchýliť, ako aj pre členské štáty, ktoré musia dbať na jeho rešpektovanie. Súdny dvor konštatoval, že súdy musia toto pravidlo uplatniť *ex offico*, aj keď sa ho spotrebiteľ, ktorému by mohlo byť na osoh, výslovne nedovoľáva.

57. Analogicky by sa teda malo prijať, že záväzná povaha práva cestujúceho zakotveného v článku 12 ods. 2 smernice 2015/2302 vykladanom so zreteľom na článok 23 tejto smernice si vyžaduje, aby vnútroštátne súdy toto právo uznávali *ex offico* a spotrebiteľa náležite informovali, aj keď sa ho tento spotrebiteľ, ktorému by mohlo byť na osoh, výslovne nedovoľáva.

58. V konaní vo veci samej si navyše organizátor *nesplnil svoju povinnosť* informovať spotrebiteľa o jeho práve ukončiť zmluvu. Uznanie práva spotrebiteľa vnútroštátnym súdom *ex offico* by teda predstavovalo *primeraný a účinný* prostriedok na zabezpečenie súladu so smernicou 2015/2302, ako sa vyžaduje v článku 24 predmetnej smernice.

59. Súhlasím s fínskou vládou, ktorá na pojednávaní poukázala na skutočnosť, že vnútroštátny súd by mal spotrebiteľa o jeho právach informovať, hneď ako začne mať pochybnosti, že tento spotrebiteľ sa svojich práv nedovoľáva v plnej miere v dôsledku nevedomosti. Mal by postačovať „len samotný náznak“⁴⁶ v tomto zmysle. Tento náznak by sa mal považovať za zjavný za okolností, ako sú tie v konaní vo veci samej, keď si organizátor nesplnil svoju povinnosť poskytnúť predzmluvné informácie, alebo v prípade, že informácie sa neposkytli „jasným, zrozumiteľným a zreteľným spôsobom“, ako sa vyžaduje v článku 5 ods. 3 smernice 2015/2302.

60. Fínska vláda takisto na pojednávaní správne podotkla, že informovanie spotrebiteľa o jeho právach zo strany vnútroštátneho súdu je opatrením na zabezpečenie priebehu konania. Ide o samostatný procesný krok zameraný na oboch účastníkov konania, ktorý sa uskutočňuje v súlade s formálnymi požiadavkami, ktoré v tejto súvislosti stanovujú vnútroštátne procesnoprávne predpisy.⁴⁷ Ako som už zdôraznila,⁴⁸ ak vnútroštátny súd *ex offico* uplatní žalobný dôvod, musí konať v súlade so zásadou kontradiktórnosti a vyzvať oboch účastníkov konania, aby predložili pripomienky k posúdeniu súdu.

61. Z uvedeného vyplýva, že účinnú ochranu spotrebiteľa by bolo možné dosiahnuť, iba ak by vnútroštátny súd v prípade, že má k dispozícii informácie o právnych a skutkových okolnostiach potrebné na tento účel, bol povinný *ex offico* uplatniť článok 12 ods. 2 smernice 2015/2302 a náležite spotrebiteľa informovať o jeho práve ukončiť zmluvu bez zaplatenia stornovacieho poplatku, ktoré sa stanovuje v tomto ustanovení, za predpokladu, že sa vždy dodrží zásada kontradiktórnosti.

⁴⁴ Pozri bod 43 vyššie.

⁴⁵ Rozsudok zo 4. júna 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, bod 55).

⁴⁶ V tomto zmysle WERBROUCK, J., DAUW, E.: c. d., s. 330.

⁴⁷ Pozri v tomto zmysle rozsudok z 21. februára 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, bod 31).

⁴⁸ Bod 48.

c) *Obmedzenia právomoci súdov konať ex offio: zásada ne ultra petita*

62. Ďalšia nastolená otázka sa týka toho, či sa s povinnosťou vnútroštátneho súdu uplatniť *ex offio* článok 12 ods. 2 smernice 2015/2302 a náležite spotrebiteľa informovať o jeho právach, ktoré mu z tohto ustanovenia vyplývajú, spája aj povinnosť vnútroštátneho súdu priznať *ex offio* úplnú refundáciu nad rámec sumy, ktorej sa spotrebiteľ domáha. Vnútroštátny súd sa v podstate pýta, či by bolo za týchto okolností uplatnenie dispozičnej zásady, ako aj zásady *ne ultra petita* v rozpore s účinnou ochranou spotrebiteľa.

63. V tejto súvislosti je potrebné objasniť, že súd uplatňuje právne predpisy *ex offio* v rozsahu svojich právomocí a v medziach predmetu prejednávaneho sporu. Je preto dôležité rozlišovať medzi dvoma rozličnými aspektmi súdnych právomocí. Je jedna vec uznať právomoc súdu *ex offio* uplatniť ustanovenia určené na ochranu spotrebiteľov a náležite informovať spotrebiteľa o právach, ktoré mu z týchto ustanovení vyplývajú. Je však niečo úplne iné uznať, že súd má právomoc po náležitom informovaní spotrebiteľa prekročiť hranice predmetu sporu a priznať *ex offio* vyššiu sumu než tá, ktorej sa spotrebiteľ domáha.

64. Všetky dotknuté strany zdôraznili význam dispozičnej zásady.⁴⁹ Je potrebné poukázať na skutočnosť, že doktrína uplatňovania spotrebiteľského práva *ex offio* sa týka iba *nevyhnutných* úprav tejto zásady v záujme odstránenia nerovnováhy medzi spotrebiteľom a profesionálom. Jej účelom nie je ignorovať základné zásady občianskoprávneho sporu ani ustanoviť „paternalistický“ súd.⁵⁰ Ako Súdny dvor konštatoval vo veci Lintner⁵¹, účinnosť ochrany, ktorú má vnútroštátny súd poskytnúť spotrebiteľovi prostredníctvom zásahu *ex offio*, „nemôže ísť tak ďaleko, že by ignorovala alebo prekročila hranice predmetu sporu, tak ako ho vymedzili účastníci konania svojimi návrhmi, vo svetle žalobných dôvodov, ktoré uviedli, takže uvedený vnútroštátny súd nie je povinný rozšíriť tento spor nad rámec žalobných návrhov a žalobných dôvodov predložených tomuto súdu“. Opačný prístup by nezohľadňoval zásadu *ne ultra petita*, keďže by sudcovi umožnil ignorovať alebo prekročiť hranice predmetu sporu stanovené žalobnými návrhmi a žalobnými dôvodmi účastníkov konania.⁵²

65. Takisto je potrebné zdôrazniť, že Súdny dvor pripísal osobitný význam vôli vyjadrenej spotrebiteľom v konaní. Súdny dvor v súvislosti s povinnosťou vnútroštátneho súdu vylúčiť v prípade potreby *ex offio* nekalé podmienky v súlade s článkom 6 ods. 1 smernice 93/13 spresnil, že tento súd nie je povinný vylúčiť uplatnenie predmetnej zmluvnej podmienky, pokiaľ spotrebiteľ po tom, ako bol upozornený uvedeným súdom, nepovažuje za potrebné namietat nekalý a nezáväzný charakter zmluvnej podmienky, čím vyslovuje slobodný a informovaný súhlas s dotknutou podmienkou.⁵³

⁴⁹ Pokiaľ ide o podrobnú porovnávaciu analýzu hlavných zásad občianskeho súdneho konania a vplyvu spotrebiteľského práva Únie, pozri HESS, B., LAW, S. (eds.): *Implementing EU Consumer Rights by National Procedural Law: Luxembourg Report on European Procedural Law, Volume II*. Beck, Hart, Nomos, 2019.

⁵⁰ Pozri BEKA, A.: *The Active Role of Courts in Consumer Litigation, Applying EU Law of the National Courts' Own Motion*. Cambridge, Antwerp, Chicago: Intersentia, 2018, s. 354, kde sa uvádza, že aktívny spotrebiteľský súd „nie je paternalistický súd“ a že „pôsobí v medziach občianskoprávnej justície, ktorá je však prispôsobená osobitostiam spotrebiteľských sporov“.

⁵¹ Rozsudok z 11. marca 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, bod 30).

⁵² Rozsudok z 11. marca 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, bod 31).

⁵³ Rozsudok z 3. októbra 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, bod 53).

66. Systém ochrany stanovený spotrebiteľským právom Únie a zavedený v prospech spotrebiteľov teda nemôže siahať tak ďaleko, že by bol pre spotrebiteľov povinný. Preto keď spotrebiteľ uprednostní, že sa ho nebude dovoľávať, tento systém sa neuplatní.⁵⁴ Spotrebiteľ môže proti uplatneniu právneho predpisu *ex offico* v jeho veci namietat.⁵⁵

67. Rovnaké úvahy by mali platiť v kontexte systému ochrany stanoveného v smernici 2015/2302. Ak teda spotrebiteľ potom, ako ho súd náležite informoval o jeho právach a procesných prostriedkoch na ich uplatnenie, nechce túto ochranu využiť, zásada efektivity nemôže zájsť tak ďaleko, že by sa od vnútroštátneho súdu vyžadovalo, aby rozšíril žalobný návrh a porušil zásadu *ne ultra petita*.

68. Počas pojednávania Súdny dvor položil otázky a uviedol pripomienky, ktoré sa týkali opodstatneného dôvodu, ktorý by mohol vysvetľovať rozhodnutie spotrebiteľa domáhať sa nižšej sumy ako tá, na ktorú má nárok. V závislosti od právneho poriadku totiž toto rozhodnutie možno pripísať úvahám týkajúcim sa uplatniteľného konania.⁵⁶ Takisto nemožno vylúčiť, že ide o osobné dôvody.⁵⁷ Ak za týchto okolností spotrebiteľ zostane pasívny aj potom, ako ho vnútroštátny súd informoval o jeho právach a prostriedkoch na ich uplatnenie, odôvodnene možno dospieť k záveru, že spotrebiteľ sa slobodne a informovane rozhodol zachovať pôvodný žalobný návrh.

69. Ako však Komisia zdôraznila na pojednávaní, vo veci samej nemožno konštatovať, že spotrebiteľ, ktorý nepredložil pripomienky k otázkam položeným vnútroštátnym súdom, vyjadril slobodné a informované rozhodnutie zachovať pôvodný žalobný návrh. Ako sa uvádza vyššie,⁵⁸ zo spisu nie je jasné, či vnútroštátny súd spotrebiteľovi vysvetlil jeho práva a procesné prostriedky dostupné na ich uplatnenie.

70. Takisto je dôležité poukázať na skutočnosť, že z judikatúry Súdneho dvora vyplýva, že vnútroštátne súdy nemajú všeobecnú povinnosť prekročiť rámec sporu a priznať viac alebo niečo iné, než sa žiada. To konkrétnejšie platí v prípade práva spotrebiteľa na vrátenie súm neoprávnene

⁵⁴ Rozsudok z 3. októbra 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, bod 54).

⁵⁵ Pozri BIARDEAUD, G., FLORES, P.: *Crédit à la consommation, Protection du consommateur*. Paris: Delmas Express, 2012, s. 300.

⁵⁶ Španielska a fínska vláda podotkli, že možným dôvodom žalobného návrhu, ktorým sa požaduje nižšia suma ako tá, na ktorú má žalobca nárok, môže byť, že pod určitou hranicou sa môže zastupovať sám. Ďalším dôvodom by v závislosti od ustanovení vnútroštátneho práva mohlo byť, že proti rozsudku vydanému vo veciach s nízkou hodnotou sporu sa nemožno odvolať. Fínska vláda poznamenala, že ak žalobca v prípade čiastočného úspechu žalobného návrhu musí znášať vlastné trovy konania a ak si nie je istý výsledkom, môže sa rozhodnúť, že sa bude v žalobnom návrhu domáhať nižšej sumy.

⁵⁷ So zreteľom na pandémiu sa napríklad spotrebiteľ môže domnievať, že riziko ukončenia zmluvy by sa malo spravodlivo rozdeliť.

⁵⁸ Bod 38.

zaplatených na základe nekalej zmluvnej podmienky. Musia existovať *osobitné a mimoriadne* okolnosti, z ktorých vyplýva, že spotrebiteľ *nemá k dispozícii procesné prostriedky*, ktoré by mu umožňovali uplatniť si svoje práva podľa spotrebiteľského práva Únie.⁵⁹

71. V podobnom duchu navyše Súdny dvor rozhodol, že vnútroštátne súdy v zásade nie sú povinné *ex offico* pristúpiť k započítaniu medzi platbami neoprávnene zaplatenými na základe nekalej podmienky a zostatkom dlžným na základe tejto zmluvy, pričom nie je dotknuté dodržiavanie zásad ekvivalencie a efektivity.⁶⁰

72. Z judikatúry teda vyplýva, že zásady efektivity a účinnej súdnej ochrany vnútroštátnym súdom neukladajú povinnosť ignorovať alebo prekračovať hranice predmetu sporu stanovené žalobnými návrhmi účastníkov konania. Tieto zásady však vyžadujú, aby boli k dispozícii účinné prostriedky, ktoré spotrebiteľovi umožnia uplatniť si práva a domáhať sa toho, na čo má nárok.

73. To vedie k otázke, či takéto účinné procesné prostriedky boli k dispozícii v konaní vo veci samej. V návrhu na začatie prejudiciálneho konania sa uvádza len ustanovenie vnútroštátneho práva, ktoré stanovuje zásadu nezmeniteľnosti sporu (článok 412 ods. 1 LEC). Vnútroštátny súd sa však nevyjadril ku konkrétnemu uplatňovaniu tejto zásady v španielskom právnom poriadku.⁶¹ Rovnako sa nevyjadril k tomu, či by si možné rozšírenie žalobného návrhu vyžiadalo zmenu príslušného súdu alebo zmenu uplatniteľného konania. Určenie procesných prostriedkov, na základe ktorých si spotrebiteľ môže uplatniť svoje právo domáhať sa celej zaplatenej sumy, za podmienky dodržania zásad ekvivalencie a efektivity je preto otázkou vnútroštátneho procesného práva. Mohlo by ísť napríklad o podanie novej žaloby alebo rozšírenie predmetu sporu, ktorý prejednáva vnútroštátny súd, na výzvu uvedeného súdu.⁶² V tejto súvislosti treba pripomenúť, že

⁵⁹ V tejto súvislosti možno uviesť dva príklady. Prvým je rozsudok zo 17. mája 2022, Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, ďalej len „rozsudok vo veci Unicaja Banco“). Kontext uvedeného rozsudku je veľmi špecifický. Musí sa vykladať so zreteľom na rozsudok z 21. decembra 2016, Gutiérrez Naranjo a i. (C-154/15, C-307/15 a C-308/15, EU:C:2016:980, ďalej len „rozsudok vo veci Gutiérrez Naranjo“), v ktorom Súdny dvor konštatoval nezlučiteľnosť s článkom 6 ods. 1 smernice 93/13 v prípade judikatúry Tribunal Supremo (Najvyšší súd, Španielsko), ktorá časovo obmedzuje reštitučné účinky súvisiace so súdnym určením nekalej povahy konkrétneho druhu podmienky (tzv. podmienky „plancher“) len na sumy, ktoré boli neoprávnene zaplatené podľa tejto podmienky po vyhlásení rozhodnutia, ktorým bola určená táto nekalá povaha. V rozsudku vo veci Unicaja Banco Súdny dvor v podstate rozhodol, že zásada *ne ultra petita* by nemala brániť súdu rozhodujúcemu o odvolaní proti rozsudku, ktorým bolo časovo obmedzené vrátenie súm, ktoré spotrebiteľ neoprávnene zaplatil na základe podmienky vyhlásenej za nekalú, aby *ex offico* vzniesol dôvod založený na porušení článku 6 ods. 1 smernice 93/13 a nariadiť vrátenie týchto súm v plnej výške, pokiaľ skutočnosť, že dotknutý spotrebiteľ tento rozsudok nenamietal, nemožno pripísať jeho úplnej nečinnosti. Za okolností tejto veci skutočnosť, že spotrebiteľ nepodal odvolanie v primeranej lehote, bolo možné pripísať skutočnosti, že keď Súdny dvor vyhlásil rozsudok vo veci Gutiérrez Naranjo, lehota, v ktorej bolo možné podať odvolanie alebo vzájomné odvolanie, podľa vnútroštátneho práva už uplynula. Druhým príkladom je rozsudok z 3. októbra 2013, Duarte Hueros (C-32/12, EU:C:2013:637). V danej veci spotrebiteľka žiadala iba o odstúpenie od kúpnej zmluvy z dôvodu chyby zakúpeného výrobku. Vnútroštátny súd sa domnieval, že vzhľadom na malú významnosť chyby nemá spotrebiteľka nárok na odstúpenie od zmluvy, ale iba na zníženie ceny. Nápravu v podobe zníženia ceny však už žalobkyňa nebolo možné priznať. Súdny dvor konštatoval, že v danom konkrétnom prípade by uplatnenie zásady koherentnosti mohlo obmedziť účinnosť ochrany spotrebiteľov, keďže španielske procesné právo vnútroštátnemu súdu neumožňuje, aby spotrebiteľovi *ex offico* priznal právo na primerané zníženie kúpnej ceny tovaru, hoci uvedený spotrebiteľ nie je oprávnený ani spresniť svoj pôvodný návrh, ani podať na tento účel novú žalobu.

⁶⁰ Rozsudok z 30. júna 2022, Profi Credit Bulgaria (Úprava *ex offico* v prípade nekalých podmienok) (C-170/21, EU:C:2022:518, bod 44).

⁶¹ Pravidlá upravujúce možný vývoj predmetu sporu sa môžu v jednotlivých právnych poriadkoch líšiť. Podľa francúzskeho občianskeho práva procesného napríklad žalobné návrhy účastníkov konania v zásade nemožno zmeniť s výnimkou prípadu, keď sa týkajú vedľajších nárokov, ktoré sú dostatočne prepojené s pôvodnými nárokmi [článok 4 Code de Procédure Civile (Občiansky súdny poriadok)]. Pozri CADIET, L., NORMAND, J., AMRANI-MEKKI, S.: *Théorie Générale du Procès*. 3. vydanie, Thémis droit, Puf, 2020, s. 741, kde sa vysvetľuje, že zásada nezmeniteľnosti sporu sa zmenila na zásadu zmeniteľnosti kontrolovanej súdmi („*principe directeur du procès, l’immuabilité du litige s’est muée, au fil du temps, en principe de mutabilité contrôlée du litige*“). V rámci nemeckého občianskeho súdneho konania podľa § 263 Zivilprozessordnung (Občiansky súdny poriadok, ďalej len „ZPO“) zmeny žalobného návrhu po začatí prejednávania sporu vo všeobecnosti závisia od súhlasu druhého účastníka konania alebo od toho, či súd túto zmenu považuje za účelnú. Ustanovenie § 264 ZPO však z pôsobnosti pravidiel týkajúcich sa zmeny žaloby stanovených v § 263 ZPO vylučuje niektoré prípady a v záujme hospodárnosti konania umožňuje žalobcovi urobiť zmeny (BACHER, K. In: VORWERK, V., WOLF, C.: *BeckOK ZPO*. 47. vydanie, München: Verlag Beck, 2022, § 264, bod 1). Cieľom je vyhnúť sa novým súdnym sporom a ušetriť účastníkov konania, ale aj súdnictvo opakovaného riešenia sporu s rovnakým predmetom (pozri FOERSTE, U. In: MUSIELAK, H.-J., VOIT, W.: *ZPO – Zivilprozessordnung*. 19. vydanie, Verlag Franz Vahlen, 2022, § 264, bod 1).

⁶² Pozri v tomto zmysle rozsudok z 11. marca 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, bod 39).

skutočnosť, že konkrétne konanie zahŕňa určité procesné požiadavky, ktoré spotrebiteľ musí dodržiavať, aby mohol uplatniť svoje práva, neznamená, že mu bolo odňaté právo na účinnú súdnu ochranu.⁶³ Ako som však už zdôraznila, procesné prostriedky, ktoré sú k dispozícii na uplatnenie týchto práv, by mali účinnú súdnu ochranu umožňovať.

74. Vzhľadom na uvedené som dospela k záveru, že článok 12 ods. 2 smernice 2015/2302 so zreteľom na články 114 a 169 ZFEÚ sa má vykladať v tom zmysle, že nebráni uplatňovaniu zásad vnútroštátneho súdneho konania, podľa ktorých vnútroštátny súd prejednávajúci spor nemôže spotrebiteľovi *ex offico* priznať úplnú refundáciu, na ktorú má nárok, ak spotrebiteľ požaduje nižšiu sumu. Vnútroštátny súd je však povinný *ex offico* uplatniť článok 12 ods. 2 smernice 2015/2302, ak má k dispozícii všetky informácie o právnych a skutkových okolnostiach potrebné na tento účel a ak sa dodrží zásada kontradiktórnosti. Konkrétnejšie je vnútroštátny súd povinný náležite informovať spotrebiteľa o právach, ktoré mu vyplývajú z tohto ustanovenia, a o procesných prostriedkoch, ktoré má k dispozícii na ich uplatnenie, za predpokladu, že tieto prostriedky poskytujú účinnú súdnu ochranu.

Návrh

75. Vzhľadom na uvedené úvahy navrhujem, aby Súdny dvor odpovedal na prejudiciálne otázky, ktoré položil Juzgado de Primera Instancia n° 5 de Cartagena (Súd prvej inštalácie č. 5 v Cartagene, Španielsko), takto:

1. Z preskúmania prvej otázky nevyplývala žiadna skutočnosť, ktorá by mohla ovplyvniť platnosť článku 5 smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2302 z 25. novembra 2015 o balíkoch cestovných služieb a spojených cestovných službách, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 a smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EÚ a ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/314/EHS.
2. Článok 12 ods. 2 smernice 2015/2302 so zreteľom na články 114 a 169 ZFEÚ sa má vykladať v tom zmysle, že nebráni uplatňovaniu zásad vnútroštátneho súdneho konania, podľa ktorých vnútroštátny súd prejednávajúci spor nemôže spotrebiteľovi *ex offico* priznať úplnú refundáciu, na ktorú má nárok, ak spotrebiteľ požaduje nižšiu sumu. Vnútroštátny súd je však povinný *ex offico* uplatniť článok 12 ods. 2 smernice 2015/2302, ak má k dispozícii všetky informácie o právnych a skutkových okolnostiach potrebné na tento účel a ak sa dodrží zásada kontradiktórnosti. Konkrétnejšie je vnútroštátny súd povinný náležite informovať spotrebiteľa o právach, ktoré mu vyplývajú z tohto ustanovenia, a o procesných prostriedkoch, ktoré má k dispozícii na ich uplatnenie, za predpokladu, že tieto prostriedky poskytujú účinnú súdnu ochranu.

⁶³ Rozsudok z 31. mája 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, bod 50).